
Různé

Za Teodorom Münzom

(1. 1. 1926, Vrútky – 14. 7. 2022 Bratislava)

„... nie som mizantrop, že sa snažím dať človeku, čo mu patrí, zhodnocovať aj jeho dobro. Usilujem sa byť čo najobjektívnejší a nazrieť, pokiaľ som schopný, do zákutí jeho duše, ducha a jeho konania.

Filozofujem, psychologizujem, snažím sa nemoralizovať, hoci tomu asi celkom neunikám.“

(T. Münz: „Odchádzame? Esej o človeku a prírode“)

„Napokon bodka za všetkým.“ Jedna z viet poslednej vydanej knihy slovenského filozofa, prekladateľa, pedagóga a publicistu, Dr. H. c., PhD. Teodora Münza, CSc., ktorý skončil vo veku 96 rokov v deň výročia pádu Bastily. Historik filozofie, špecialista na dejiny slovenskej a nemeckej filozofie, obdobia osvietenstva a náboženskú filozofiu. Prekladateľ Kanta, Fichteho, Hegla, Feuerbacha, Nietzscheho i Freuda. Doslova pár týždňov pred odchodom tohto výnimočného filozofa mu vyšla kniha *Ježiš Kristus a apoštol Pavol vo filozofii Barucha Spinozu* (2022). Naznačoval, že pracuje na svojej autobiografii, ktorá mala byť jeho záverečnou prácou. Ohliadnutím sa za neuveriteľne plodným životom. Žiaľ, nebolo mu to dopriať. Smrť ponímal ako druhý pól života, ako jeho protiklad, ako istotu, ktorá „nikoho nevynechá“, neudeľuje žiadne

výnimky. S jej príchodom bol vyrovnaný, aj keď mal ešte viacero plánov. „Človek musí zomrieť, akokoľvek niekedy nechce. Výnimky neexistujú. Život sám bez smrti by bol nekonečný, a tak z mnohých dôvodov nemysliteľný. Imanentnosť smrti sa potvrdzuje aj tým, že neživé, zmenené sa nemôže stať ničím, iba iným niečím,“ napísal v knihe *Odchádzame? Esej o človeku a prírode* (2020), jednej z najdiskutovanejších monografií v slovenskom prostredí v posledných pár rokoch.

Správa o odchode Teodora Münza zaskočila všetkých, ktorých udivoval i zahanboval svojou pracovitosťou, disciplinovanosťou, dochvilnosťou, precíznosťou, tak veľmi vzácnou v dobe povrchnosti. Galantnosť a dokonalé gentlemanstvo, to boli špecifické osobnostné rysy barda slovenskej filozofie. Sprievodcu svetom filozofie, ale i lite-

ratúry a hudby. Znalca histórie, no i pozorného skúmateľa prírody. Technicky zručného, ktorý snáď nepoznal spojenie – toto sa nedá, toto neviem urobiť. Skúšal, objavoval nové cesty, nové postupy. Nevzdával sa, až do posledných dní svojho života.

Jeho život nebol nalínajovaný priamočiaro. Narodil sa 1. januára 1926 vo Vrútkach. Gymnaziálne štúdiá začal v Martine, vzhľadom k židovskému pôvodu jeho otca ho však z tejto školy počas Slovenského štátu vylúčili. V štúdiách pokračoval na evanjelickom gymnáziu v Prešove, kde strávil štyri roky. Aktívne sa zúčastnil Slovenského národného povstania. Maturoval oneskorene, v roku 1945, vedno so svojimi predvojnovými gymnaziálnymi spolužiakmi v Martine. Na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave študoval od roku 1945 hudobné vedy, francúzštinu a filozofiu. Zaujala ho postava Ludwiga Feuerbacha, kritika náboženstva. Aj pod vplyvom jeho textov a názorov prešiel na pozície ateizmu. Spočiatku sa venoval filozofickým otázkam poznávania, svojej obľúbenej noetike. Postupne pribúdali ďalšie oblasti jeho profesionálnej orientácie, ústiacej na sklonku života k environmentálnym témam. V roku 1950 sa stal vedeckým pracovníkom vo Filozofickom ústave Slovenskej akadémie vied a umení, kde zotrval až do svojho dobrovoľného odchodu do dôchodku v roku 1992.

Od počiatku svojej vedeckej práce venoval veľkú pozornosť prekladovej tvorbe, tak dôležitej pre formujúcu sa slovenskú filozofiu. Prvým väčším prekladateľským počínom bola Feuerba-

chova *Podstata kresťanstva* (1954). Aj tu sa prejavila dôkladnosť, precíznosť a aj úžasná disciplinovanosť Teodora Münza, ktorý bol nespokojný so svojím prvým prekladom, a tak sa ihneď pustil do jeho korektúr, ako to uviedla Zlatica Plašienková v „Životopise Teodora Münza“.¹

Prekladateľská tvorba tvorila podstatnú zložku jeho vedeckých aktivít. Mnohým generáciám filozofov i filológov sprostredkoval preklady významných nemeckých autorov. Za všetky dôležité pripomeňme aspoň pár titulov: fenomenálne diela G. W. F. Hegla: *Filozofia dejín* (1957), *Logika* (1961), *Logika ako veda* I.-II. (1985); monografie I. Kanta: *K večnému mieru* (1963, 1996), *Kritika čistého rozumu* (1979) a *Kritika praktického rozumu* (1990). Preložil texty L. Feuerbacha, J. G. Fichteho, S. Freuda (*Totem a tabu*, 1966). Veľký záujem bol o jeho preklad F. Nietzscheho: *Vôľa k moci ako poznanie* (2014), ktorým sprostredkoval mnohé z myšlienok nemeckého filozofa, oslovujúcich najmä mladé generácie, ktoré tento, z veľkej časti kontroverzný a mnohokrát diskutovaný text priamo nepoznali.

Textov, ktoré preložil, sú desiatky. Štúdie i články známych nemeckých, francúzskych, no i dávnych slovenských autorov píšucich v nemčine a latinčine. Teodor Münz bol jedným z kľúčových autorov, ktorý sústreďoval svoju pozornosť na zobrazenie dejín slovenského

1 Plašienková, Z., Životopis Teodora Münza. In: Plašienková, Z. (ed.), *Reflexia európskej filozofie v slovenskej filozofii 20. storočia. Tvorba Teodora Münza očami súčasníkov*. Bratislava, Univerzita Komenského 2014, s. 11–22.

filozofického myslenia, predovšetkým éru osvietenstva. Monografie *Náhľady filozofov Malohontskej spoločnosti* (1954), ktorú on sám považoval za krajne dogmatickú, a *Filozofia slovenského osvietenstva* (1961), ako aj mnoho partiálnych štúdií venovaných tomuto dovtedy nezmapovanému obdobiu, prinášali cenné informácie, ku ktorým sa bežný čitateľ nedostal. Boli schované, roztratené v slovenských, maďarských a rakúskych archívoch kláštorov a knižníc. Teodor Münz sprostredkoval dávno zabudnuté myšlienky postáv, ktoré bojovali proti poverám a predsudkom hlboko zakoreneným v našom myslení. Opierali sa síce o texty renomovaných zahraničných autorit – i keď nie všetkých –, z ktorých vychádzať mohli a mali, ale predsa len čoraz smelšie vyčnievali nad priemerný pohodlný svet úvah opierajúcich sa o bezpečný svet viery. Münza lákal svet povier, rozprávok, vzájomnej previazanosti a prepojenosti s čoraz odvážnejšími predstavami, ktoré rezonovali v textoch osobností západného sveta. Nasvedčuje tomu aj kniha, ktorá je – tak trochu neoprávnene – v úzadí: *Od fantázie ku skutočnosti* (1963).

Súbežne s témou osvietenstva venoval Teodor Münz pozornosť aj formovaniu náboženskej filozofie v prostredí Trnavskej a Košickej univerzity. Napísal viacero štúdií, ktoré boli súčasťou kľúčových publikácií dejinno-filozofického charakteru. Prínosné boli aj jeho aktivity súvisiace s vydávaním desaťzväzkovej *Antológie z diel filozofov*. Bol redaktorom, spolueditorom a zároveň autorom rozsiahlej úvodnej štúdie jej

piateho zväzku: „Novoveká empirická osvietená filozofia“. Projekt *Antológie... si získal veľkú pozornosť nielen na Slovensku, ale aj Čechách*. Sprístupňoval často prvé preklady dôležitých textov svetových autorov v období, ktoré bolo silne poznačené jednostranným prístupom k filozofii, ideologicky podloženým marxisticko-leninskou rétorikou.

V tomto období sa Münz venoval ako externista aj pedagogickým aktivitám na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Počas pobytu v Nemecku, ako štipendista Humboldtovej nadácie, pracoval na monografii *Humanistická iniciatíva Feuerbachovej filozofie* (1971). Čoraz viac a otvorenejšie pritom prejavoval svoje občiansko-politické postoje. Napokon bol obvinený z „otvoreného revizionizmu“, odstrihnutý od pedagogických aktivít a bol mu zrušený návrh na udelenie titulu docent filozofie. Napriek príkorm, obmedzeniam a ponižovaniu, ktorým bol vystavený, nerezignoval a nestratil lásku k filozofii. Študoval texty veľikána, „posledného z radu veľkých reformátorov náboženstva“ – Spinozu. Knihou *Baruch Benedictus Spinoza (1632–1667)* (1977) odvinul svoj celoživotný záujem o tohto výnimočného „prvého Európana bez vyznania“, ku ktorému sa nakoniec vrátil aj vo svojej poslednej filozofickej eseji: *Ježiš Kristus a apoštol Pavol vo filozofii Barucha Spinozu* (2022). Teodor Münz sa stal aktívnym prispievateľom a členom redakčnej rady Spinozovej spoločnosti, vydávajúcej prestížnu ročenku *Studia Spinoziana*. Od roku 1972 bol členom Feuerbachovej spoločnosti „Societas ad Studia de Hominis Condicione Colenda“.

V 90. rokoch 20. storočia venoval pozornosť náboženskej filozofii. Zmapoval témy a osobnosti tvoriace pozadie katolíckej i protestantskej filozofie minulého storočia v slovenskom prostredí. Vystupoval v rozhlase, na krátke obdobie sa po roku 1989 vrátil tam, kde mu bolo dovtedy znemožnené pôsobiť – za katedru. Venoval sa publicistike, napísal stovky článkov, štúdií, recenzií, kritických ohlasov. Aktívne vystupoval na stránkach časopisu *Mosty* (týždenník, neskôr dvojtýždenník), ktorý po rozdelení Československa pomáhal udržiavať a spájať Čechov a Slovákov. Zapájal sa do grantových aktivít na Katedre filozofie a dejín filozofie FiF UK, ako hosťujúci pedagóg prednášal výberové prednášky študentom tohto pracoviska. Konzultoval, diskutoval, no i polemizoval. Prinášal pohľad človeka, ktorý toho zažil veľmi veľa. Celý svoj život venoval filozofii a filozofovaniu.

K najdôležitejším monografiám Teodora Münza patria *Listy filozofom* (2002), *Hľadanie skutočnosti* (2008), *Cesta za skutočnosťou bez metafyziky (S Nietzschem a proti nemu)* (2014). Zaznamenáme v nich nielen poohliadnutia za obľúbenými postavami a ich názormi, ku ktorým sa permanentne vracal, ale aj rozširovanie jeho bádateľských aktivít o témy zamerané na environmentálnu etiku a ekofilozofiu, ako sa to napokon odrazilo v jeho vyššie spomenutej práci: *Odchádzame? Esej o človeku a prírode*. Kniha, ktorou ponúkal svoj osobitý, „osobný, antropomorfný až teomorfný pohľad“ na témy, ktoré ho trápili v ťaživom období environmentálnej krízy priamo zasahujúcej každého človeka ži-

júceho na Zemi, či si to už dokáže pripustiť, alebo nie. Táto práca Teodora Münza je na čítanie neľahká. Nastavuje nám zrkadlo, v ktorom nevidíme nič, čo by nás potešilo. Jeho skeptické presvedčenie vychádza z predpokladu, že sa zničíme sami, pretože sme protirečiví, paradoxní, protikladní. Porušujúci pravidlá, veľmi často sa ocitajúci v slepých uličkách. Sme nietzscheovskí povrazolezci balansujúci nad priepasťou, dobrodruhovia života. Dobro-zlí a zlo-dobří. Ako by sme si to nechceli, nevedeli, nedokázali pripustiť. V jednom z posledných rozhovorov to náš filozof vyjadril slovami: „Nič netrvá večne. Žijeme naverímboha. Aj keď neveríme.“²

Rozsiahle filozofické aktivity Teodora Münza boli ocenené viacerými uznaniami. Predsedníctvo SAV mu udelilo Striebornú plaketu Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách v roku 1986. V tom istom roku dostal prémiu za preklad Heglovho diela *Logika ako veda*. Zlatú plaketu Ľudovíta Štúra získal v roku 1993. V roku 1996 získal dve významné ocenenia: Literárny fond mu udelil prémiu za celoživotné prekladateľské dielo a za zásluhy o kodifikáciu slovenskej filozofickej terminológie. Predsedníctvo SAV mu udelilo Zlatú medailu SAV. Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach mu udelila čestný doktorát v roku 2008. Status emeritného vedekého pracovníka Filozofického ústavu SAV mu bol udelený v roku 2020.

2 Getting, P., Filozof Teodor Münz: Dnes sa pýtam, či je filozofia vôbec možná. Sme, SK, 4. júna 2021.

Nedá mi, na koniec tohto nekrológu, ktorý sa mi písal ťažšie ako čokoľvek iné, nebyť osobná. Nedá mi nenapísať pár riadkov, ktorými sa rozlúčim so svojím sprievodcom.

Milý Teo. Vždy sa budem hlásiť k Tvojim žiačkam. Mala som tú česť poznať Ťa, byť Tvojou – dovoľm si použiť Tvoje slová – priateľkou. Inšpiroval si ma v mnohých ohľadoch. Učil pokore a disciplinovanosti. Bol si a stále budeš mojim sprievodcom po zákutiach filozofických snažení sa našich predchodcov. Aj pod Tvojim vplyvom som objavovala tie stránky „filozofovania“, ktoré som dovtedy považovala za nepodstatné, málo zaujímavé. Nasmeroval si ma k neustálemu hľadaniu „omrviniek“, pretože naozaj – v dávnych dobách nič prevratného v dejinách filozofického myslenia na území dnešného Slovenska nenachádzame.

Nikdy nezabudnem na rozhovory, ktoré sme spolu viedli, som Ti vďačná za množstvo informácií, ktoré sa mi vryli do pamäti. Keď som pár dní po Tvojej smrti prechádzala vlakom Tvojimi rodnými Vrútkami, cítila som smútok a bolesť. Sledovala meandre Váhu, Tvojej obľú-

benej rieky a očami hľadala miesto, ktoré si nám ukázal, kde vo Váhu vyčnieva Margita a Besná, symboly nezlomnosti. Pripomínala som si cesty na konferencie do Košíc a to, ako som si ukladala do pamäte každé slovo, ktorým si odkrýval svoju lásku k prírode, k histórii a k ľuďom, ktorí v nej žili a žijú. K tradíciám, k rozprávkam a povestiam. Spomínam na smolenické a bratislavské konferencie, Tvoje návraty za katedru, kedy si študentom, od tých najmladších až po (často) Tvojich rovesníkov na Univerzite tretieho veku, pripomínal čaro sveta filozofie. Poznám Tvoje práce a opätovne sa k nim vraciam. Stále v nich objavujem niečo, čo ma prekvapuje a obohacuje. Odpusť, Tvoje knihy sú počmárané, spoznámkované, pretože sú veľmi cenným žriedlom informácií.

Mesiac pred Tvojim odchodom sme sa stretli, aby si mi dal svoju poslednú knihu. V hlave mám uloženú Tvoju „fotku“, úsmev a pripomienku: „Nezabudni, prosím, zaujíma ma Tvoj názor na túto knihu, musíme sa stretnúť...“ Už sa to nikdy nestane..., no o Tvojich textoch a knihách budem učiť a písať, kým budem vládvať, ak dovoľíš. S úctou a vďakou

Erika Lalíková

Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava
erika.lalikova@uniba.sk